

РЕЦЕНЗИЯ

От доц. д-р Владимир Любенов Жобов – СУ „Св. Климент Охридски”

За научните трудове на гл. ас. д-р Дарина Максимова Младенова-Михайлова, кандидат в конкурс за доцент по професионално направление 2.1 Филология (Общо и балканско езикознание. Ареална лингвистика), обявен в „Държавен вестник”, бр. 9, 2.02.2016 г.

На конкурса за доцент се е явила като един единствен кандидат гл. ас. д-р Дарина Максимова Младенова-Михайлова. Тя е завършила специалността българска филология в Софийския университет през 1980 г. От 1991 до 1995 е била докторант по балканско езикознание в Института по балканистика при БАН (първоначално редовна, от 1993 г. – задочна докторантура). През 1997 г. защитава докторска дисертация на тема „Балкански етнолингвистични успоредици из областта на народната астрономия”. От 1993 до 1997 е работила като проучвател в Института по балканистика. От 1997 до 2000 г. заема длъжността научен сътрудник II степен, а от 2000 до 2010 е научен сътрудник I степен в същия институт. От 2010 г. работи в Катедрата по общо, индоевропейско и балканско езикознание към Факултета по славянски филологии на Софийския университет, първоначално като асистент, а от 2011 до сега като главен асистент. През 1999 г. получава наградата за млади учени до 35 години за „значителни приноси в балканското езикознание на диалектно равнище с приложение на комплексния подход”. Дарина Младенова има многобройни участия в международни и национални научни форуми, включително като съавтор на доклад на международен славистичен конгрес (№ 5.5. в списъка с публикации), с разработки в областта на балканистиката, славистиката, диалектологията и ареалната лингвистика, теорията на езиковите контакти.

За участие в конкурса кандидатката е представила 2 книги (хабилитационен труд и I том на „Идеографски диалектен речник на българския език” (ИДРБЕ, в който е съавтор), 1 електронен корпус (в съавторство), 6 студии, 21 научни статии, 9 рецензии. Приложеният списък с доклади от научни конференции (18 на брой) съдържа препратки показващи къде докладите са публикувани в оригинален или в преработен вид. Нито една от публикациите не е част от докторската дисертация.

Основно място сред трудовете заема монографията „От лингвистична география към ареална лингвистика. Теория и практика на анализа на късни явления в българския език: названия на домата и патладжана” (№ 1.2. в списъка, 320 стр. + 124 карти). Обемът на книгата и внушителният брой карти може да изглеждат изненадващи за книга, посветена на две названия. Книгата обаче не само представя нови данни и нови идеи за интерпретацията им, тя е и обобщение и осмисляне на направеното досега в българската диалектология и лингвистична география. Географското разпространение

на някои от основните названия на домата и патладжана и релевантните им фонетични варианти са вписани в основните макрочленения, установени за българската езикова територия, напр. противопоставянето *патладжан* – *домат* е съотнесено с макрочленението **север** – **юг**, а вътрешнотиповото противопоставяне *патлиджан* – *патладжан* с макрочленението **запад** – **изток** в северния ареал. Разпространението на основни названия, заети от турски и гръцки (*патладжан*, *френк*, *домат*) е съпоставено с разпространението съответно на турски и гръцки заемки (от южния ареал в случая с гръцките), които имат подобни очертания. Дарина Младенова обаче не се задоволява с вече известни факти, колкото и многобройни и интересни да са сами по себе си. Тя разработва и прилага цяла група от изследователски процедури, които ѝ позволяват да премине отвъд синхронната картина и да опише динамиката на явленията, отношенията старо – ново, процесите на разширяване и стесняване на ареалите. Едно от основните постижения на книгата е приложението на различни методи, по-точно на цели системи от методи, съобразени с начина и целите на събиране на материала, с който се работи: наред с данните от Българския диалектен атлас (където има само ‘домат’) са използвани и диалектни архиви: Картотеката за български диалектен речник в Института за български език и (в по-голяма степен) Картотеката на ИДРБЕ – не само за названията на патладжана, за които няма данни в БДА, но и за названията на домата. Чрез прилагането на иновативни подходи авторката използва богатството на материала в архивите, за да компенсира напълно това, което може да се възприеме като негов недостатък – несистемния начин на събиране – и да достигне до убедителни изводи. Особено внимание е обърнато на дублетността и най-вече на отношенията старо – ново. При работата с БДА това е направено чрез прецизна категоризация на коментарите към картите и чрез използването на „изведени” по логически път характеристики на един от хетеронимите въз основа на характеристиката на другия. При работата с материал от архиви се взимат предвид голям брой фактори, за да се установят отношенията, които имат системен характер и могат да очертаят отделните фази в утвърждаването на синхронната картина такава, каквато я представят архивите. При изясняването на различията в ареалите на *патладжан* и *патлиджан* при названията на доматите и патладжаните са анализирани (наред с различния начин на събиране на материала) цяла група от фактори: влияние на книжовната норма, влияние на езиковия узус в градовете, преселнически движения, взаимодействие между хетеронимите. Дарина Младенова намира пътища за анализ на огромното разнообразие от различни отношения между двете названия и дублетите им (67 вида отношения) и за установяване на изходните им взаимоотношения. В резултат на задълбочения и многостранен анализ тя стига до важни изводи за логиката във формирането на ареалите, за характера и интензивността на междудиалектните и междуезиковите контакти, за ролята на екстралингвистични фактори като наличието на пътища и влиянието на търговски и градинарски центрове.

В третата част на четвъртата глава, озаглавена „Лингвогеографска съпоставка на два хронологични среза” Дарина Младенова навлиза във все още недостатъчно разработена област на българското езикознание: историческата лингвистична география. Пълното и детайлно познаване на преселническите говори в Румъния (на това ще се върна по-късно) ѝ позволява да предложи обективно обоснована хронология

за проникването на названията за домат и патладжан в говори от метрополията, като връзките между говорите на север и на юг от Дунав в много случаи също са установени убедително с лингвистични методи. Наред с това Младенова е наясно и с ограниченията на метода, свързани с това, че в Румъния са представена само част от българската езикова територия. Картината може да се усложни и от контакти със съседно село в Румъния или дори с роднини в България (стр. 233-234). Повторението на някои метафорични употреби в текста на хабилитационния труд сега ги поставя на границата на терминологизация, напр. „нашественик” (стр. 129, 130, 133, 133).

Езикът на книгата е ясен и увлекателен. Може да се помисли за по-неутрални названия в случаи, в които се лансират нови представи, за които няма утвърдени термини. Повторението на някои метафорични употреби в текста на хабилитационния труд сега ги поставя на границата на терминологизация, напр. „нашественик” (стр. 129, 130, 133, 133).

Специално трябва да се отбележи високото качество на картите, изработени със софтуер Манифолд. Още при работата си върху сборника и избрани трудове по езикознание на Максим Сл. Младенов (4.2.) Дарина Младенова се очертава като водещ специалист в изработването на лингвистични карти.

Названията на домата и патладжана са били и преди в изследователските интереси на Дарина Младенова. На тях са посветени публикациите под № 2.4., 5.17., 5.20., 5.21. в списъка. Сравнението на тези работи показва, че не става дума за механично нарастване на обема, а за последователно методологично обогатяване. В 2.4. например акцентът е върху категоризация и семантичните отношения; в 5.20 върху категоризацията във връзка с появата и разпространението на двете култури; в 5.17 върху фонетичните варианти и обусловеността им; в 5.21. върху пътищата на проникване на проникване на домата и патладжана.

Новаторски е подходът на авторката и при изработването на карти за семантичните отношения между двете названия, а също при схематичното представяне на лексикалната категоризация на семантичното поле ‘домат – патладжан’. При цялото богатство и разнообразие на материала в книгата, мисля, че наличието на обща категория “домат-патладжан” (независимо от това дали има различаване на субкатегориално равнище) се нуждае от повече извлечени от конкретни текстове примери като цитирания в 5.20., стр. 255, които да демонстрират хиперонимно-хипонимни отношения или отношения на съвместимост или несъвместимост. В момента постулирането на обща категория изглежда като мотивирано основно от наличието на общ компонент при сравнение на име със съставно название, напр. *домат – син домат*, или на две съставни названия, напр. *червен патладжан – син патладжан* (авторката също ги интерпретира като съставни названия), но самата същност на съставните названия предполага избледняване, ако не и пълна десемантизация на компонентите им.

Специално внимание заслужава участието на Дарина Младенова (заедно с Олга Младенова) в създаването на първия значителен електронен корпус, посветен на

български диалекти: „Отвъддунавски електронен корпус. Допълнение към „Българските говори в Румъния” от Максим Младенов”. По отношение на яснотата и убедителността на лингвогеографските интерпретации, прецизността на класификациите и богатството на историческата информация този корпус ще бъде образец (най-вероятно недостижим) за изработването на други подобни корпуси, а бъдещето на диалектологията несъмнено е свързано с този вид публикации.

Приносите на Дарина Младенова в другите изследвания, представени в конкурса, могат да се обособят в следните групи:

А) Диалектология, лингвистична география. Тук спадат работата 2.2., в която се разглежда различното семантично развитие на стб. дума ГРЪСТЪ в северните и в южните говори; 5. 10., в която се разглеждат диалектните названия за ‘човка’; 5.1., в която се разглежда едно особено диалектно значение на думата *облак* (‘небе’) и паралелите му в славянски езици и индоевропейски езици; 5.11., в която се разглеждат названията за ‘обици’ в българските диалекти; 5.3., посветена на диалектните названия за ‘клепач’. Тук могат да се отнесат и изследванията за контаминацията (5.14.) и за производната и метафоричната лексика (5.16.), в които се разглеждат механизмите за възникване и ареалните особености на контаминирани форми и на производните думи.

Б) Историческа диалектология. Тук спадат работите 2.3., в която се защитава тезата, че делението **изток – запад** е по-късно от другите макрочленения; 2.5., в която се разглежда граматикализацията на глагола ХОТѢТИ и свързаната с това верига от езикови промени (напр. появата на нови глаголи със значение ‘искам’); 2.6., която предлага методика за свързване на преселническите говори в Румъния от мизийски тип със селища в меторополията; 5.19., която представя проект за атлас, който съпоставя говорите на север и на юг от Дунав.

В) Балканско езикознание и етнолингвистика. Тук се отличава с особеното богатство на материала студията за названията на калинка-малинка (2.1.), в която се установява относителната хронология на термините и произходът им във връзка с представите за калинката в народните вярвания. В статията за представата *мълния-змия* във вярванията на българи и румънци (5.2.) чрез приложение на ареалния метод се стига до обосноваването на предположението, че представата за разрушителната сила на илинденския гръм е възникнала на българска почва и е проникнала сред румънците. В изследването за балканските съответствия на бълг. *сека̀вица* ‘мълния’ (5.8.) отново на широк балкански и индоевропейски фон са разгледани две възможни мотивации на думата, разпространена в югозападните говори.

Тази категоризация е твърде условна. Всъщност почти всичко написано от Младенова може да се постави и в трите категории. Нейният изследователски подход, който може най-кратко да се определи като комплексен, е налице във всичките ѝ изследвания, но се вижда най-отчетливо в работата ѝ върху лексикални въпроси. Във всичките си изследвания тя поставя думите в широк славянски, балкански и индоевропейски

контекст, изяснява етимологията и териториалното разпространение, използва максимално историческите паметници и литературата, както и етнографски и фолклорни данни, подлага на основно и всестранно проучване и самите реалии. Библиографската осведоменост е на много високо равнище. На този фон е изненадваща липсата на книгата на Василка Радева в библиографията. Книгата е с уводен характер, но с оглед на установяване на единна терминология в сравнително нова област използването ѝ би било полезно.

Като съавтор няма да се спирам отделно на първия том на ИДРБЕ.

Броят на цитиранията (132 за 30 публикации) и рецензиите (10 рецензии за 3 научни труда) показват, че кандидатката си е спечелила име на авторитетен специалист и трудовете и са познати и ценени от широка международна аудитория.

Преподавателска работа

Гл. ас. д-р Дарина Младенова чете лекционни курсове по увод в общото езикознание и ареална лингвистика и води семинарни занятия занятия по увод в общото езикознание и балканско езикознание.

Заключение:

Значителните научни приноси на Дарина Младенова са точно в областите, в които е обявен конкурсът. Цялата ѝ биография на учен и преподавател я представя като напълно изграден и компетентен специалист, който съчетава усвояването и осмислянето на традицията с въвеждането на иновации и нови технологии. С пълна убеденост подкрепям избора на гл. ас. д-р Дарина Максимова Младенова-Михайлова за доцент по 2.1 Филология (Общо и балканско езикознание. Ареална лингвистика).

17.06.2016

доц. д-р Владимир Жобов